"SELÇUK" KİŞİ ADININ KÖKEN VE ANLAMI (ETİMOLOJİSİ)

GEDİKLİ, Yusuf
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

İlkin Selçukluların Türkistan'daki lideri **Selçuk Sü-başı** ile tarih sayfalarına geçen **Selçük** şahıs adı, Türkler arasında hem erkek, hem kadın adı olarak kullanılmıştır.

İsmin aslı **Selçük'tür**. Kâşgarlının *Divan'ında* ve *Dede Korkut'ta* böyle geçer. Arap, Fars tesiriyle **Selçuk** şekli revaç bulmuştur.

Selçük antroponiminin **selçük** (küçük sel), **salçuk** (küçük sal), **salçığ** "mücadeleci" ve "geyik" anlamına geldiği söylenmiş, mesele halledilememiştir.

Bizce Selçük **sil** "temiz" isim kökünden gelmektedir. Bu kökten Uygurca **sil-i-mek** "arınmak, temizlenmek, paklanmak" ve bugün kullandığımız **silmek** "temizlemek" fiili türemiş ve **silig** "arı, temiz, pak, bakire" (Caferoğlu, *EUTS*, 135. s.) sıfatı meydana gelmiştir.

Silig'in aslı ***sil-lig'tir**; kelimedeki çift **l** sesinden biri düşmüş, **silig** sözü oluşmuştur. Uygurcada kalın sıradan **sılmak** fiili de bulunur.

Sil kökünden gelen **Yegen Silig Beg** erkek adı Orhun kitabelerinde ve Silig'in kalın şekli olan **Sılıg** ve **Ay Sılıg** "kadın köle adı" Uygurcada (Caferoğlu, **EUTS**, 19, 133. s.) mevcuttur.

Neticede **Selçuk** erkek ve kadın ismi, sil köküne **–çük** küçültme ekinin ilavesiyle oluşmuştur. **i** sesi Türkçede Orhun kitabelerinden beri görülen **i > kapalı e** değişimini göstererek **Selçük** olmuştur. Kıpçak Türkçesi'ndeki **seli, selik, sili** (Caferoğlu, **el İdrak**, 88. s. vd.) sözleri **sil** kökünün **i** ünlüsünün **kapalı e'ye** geçiş olgusunu isbatlamaktadır.

Selçük "**temizcik**" demektir ve sanırız **Selçük** sorunsalı böylece sona erecektir.

Makalemizde **Selcen** kız adının da "temiz can" demek olduğu izah edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Selçük, salçuk, salçığ, sili-mek, sil-lig, temiz, "temizcik."

ABSTRACT

The Means and Origin of "Seljuk (Selçük)" Names

The personal name of Seljuk, the leader of the Seljukids of Türkistan, which mentioned in history for the first time as **Seljuk Sü-bashi**, hes been used among Turks both by men and women.

The origin of the name is **Selcük** as mentioned in Divan of Kashqarli and Dede Korkut, but under the influence of Arabs and Persians the form of **Seljuk** has been favored.

Somebody said that the antroponim is coming from **selçük** (small flood) or **salçuk** (small float) or **salçığ** (disputant), but the problem hasn't resolved. According to our thought the name of **Selçük** has derivated from **"sil"** (clean). From this root has derivated **sil-i-mek** (in Uygur dialect) which means "to be clean", "to be pure" and actually silmek "to clean" and has made the adjective of **silig** (clean, virgin) (Caferoglu, 1993: 135).

Also the name of **Yegen Silig Beg** which has mentioned in Orkhun inscriptions and the form of **Silig** (which is the low tone of **Silig**) and **Ay Silig** (slave name) is existing in Uygur dialect (Caferoglu, 1993, p. 133).

The name of Selçuk (male/female) has created by adding the diminutive of **"çük"** to the root of **"sil"** and the interjection of "i" since the **Orkhun Inscriptions** time has transformed as **i > e**.

In conclusion, the name of **Selçük** means "small clean man" and we hope that the **Seljuk** problem has resolved. Also in our article we explained that the **Selcen** (a femail name) is meaning "clean soul."

Key Words: Selçük, salçuk, salçığ, sili-mek, sil-lig, "clean", "tiny clean",

---

Selçuk, Türklerde hem erkeklere hem kadınlara verilen bir addır. Tarihte ilkin X. asırda Oğuzların Aral gölünün güneyinde, Seyhun nehrinin Aral gölüne kavuştuğu yerde kurdukları Oğuz yabgu devletinin şefi olarak geçer. Şefleri **Selçük Sü-başının** ismine izafeten Oğuzların bu koluna **Selçuklular** denilmiştir.

Tarihî kaynaklarda Selçuk Şahıs Adı: 1. Erkeklerde

Selçük isimli şahısların ilk akla geleni tabii ki Selçük Beydir. Bu herkesin malûmudur.

Selçuk Bey, X. asrın başlarında doğmuş, yüz yaşını aşkın olduğu hâlde 1009'a doğru vefat etmiştir (Kafesoğlu, **İA**, 355, 357).

Selçuklu sultanı Muhammed Tapar (1105-1118)'ın bir oğlu **Selçuk** idi. Sümer, kati olmamakla beraber **Selçuk Bey**'den sonraki ilk **Selçuk** adının bu olduğunu söyler (Sümer, 1999, 601). Tabii ki, bu tarihçe bilinen ilk **Selçuk** adıdır.

1138'lerde Fars eyaletinde bir Selçuk adı geçer (Sümer, 1999, 624). XII. asırda Kirman Selçuklu sultanı Kavurt'un neslinden bir **Selçuk Şah** vardı (Sümer, 1999: 593, 636).

Memlüklerde 1364'te on beyi olan bir **Selçük'ür Rumî** mevcuttu, (Sümer 1999: 392).

1416 tarihli Evrenuz Bey Vakfiyesi‘nde **Selcik bin Kalkandelen** isimli bir şahıs adı kaydedilmiştir (Zengin, 2004: 112, 118).

15. yüzyılda Sivrihisar’da Osmanlı memuru bir sü-başı (kumandan) **Selçuk Beğ** zikredilmiştir (Sümer, 1999: 765)

Osmanlı şehzadelerinin 3’ü **Selçuk Sultan**, 6’sı **Orhan**, 2’si **Cengiz**, 2’si **Korkut**, 2’si **Savcı**, 2’si **Ertuğrul**, 1’i **Oğuzhan** adını taşımıştı; **Beyhan** adlı iki kız çocuğu (sultan) da tesbit edilmiştir (İnan, 1966: 18).

Selçuk adına İran’daki Türk devletlerinde de tesadüf edilmiştir. Kaçar şehzadelerinden biri Selçuk Mirzadır (Sümer, 1999: 296). İmlası سلچوق **(Selçuk)** şeklindedir.

Tarihî Kaynaklarda Selçuk Şahıs Adı: 2. Kadınlarda

Selçük Sü-başıdan sonra **Selçuk** isminin erkeklere verilmekle beraber kadınlara da verildiğini görüyoruz. Ancak, XX. asrın başlarından itibaren kelime daha ziyade erkeklere verilmeye başlanmıştır. Günümüzde nadiren kızlara da verilir.

Gerçi Türklerde erkeklere konulan isimlerin kız çocuklarına da konulduğu vakidir. Mesela **Selçuklularda** 1056’da bir **Arslan Hatun** vardı; Ebulgazide Baber, modern devirde Kazaklarda Kablan, **Ayu Bike** kadınlara konulan, ancak daha ziyade erkeklere verilen adlardandır (Rasonyi, 2006, 320). Osmanlılarda IV. Murad‘ın kızı Kaya Sultan (1632-1659) meşhurdu ve Osmanlılarda şehzadelere de, “Hanım” sultanlara da “arslanım” diye hitap edilirdi. “Arslanın dişisi erkeği olmaz.” ata sözü meşhurdur.

Faruk Sümer; **Selçuk, Selçik, Selçük** varyantlarının XIV-XV. yüzyıllarda Anadolu’da kız çocuklarına yaygın olarak konulduğunu yazar (Sümer, 1999, 736, 755)

Selçük’ün esas manası unutulduğu için **Selçuka** şeklinde müennes hâle getirilmiştir. Hısnkeyfa (Hasankeyf) hakimi Kara Arslan oğlu Nureddin Muhammed’in evdeşi **Selçuka** idi (Erol, 1999, 576). 2. Kılıç Arslan (saltanatı 1155-1192)’ın kızı **Selçukî** yahut **Selçuka** idi (Sümer, 1999, 509).

Mengücüklülerden Fahreddin Behram Şahın kızı **Selçukî Hatun,** Anadolu Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykavus ile (1211-1220) evliydi (Sümer, 1999, 736) IV. Kılıç Arslan’ın (ölümü 1266) kızı **Selçuk** veya **Selçukî Hatundu;** 1276’da İlhanlılardan Kongurtay ile evlenmişti (Sümer, 1999: 736). İlhanlılara gelin olunca İlhanlılar bu ismi **Salcuk** yazmışlardı (Sümer, 1999: 131. s. vd).

XIV. yüzyılda yaşayan Kadı Burhaneddin’in kızlarından birinin adı **Habibe**, lakabı ise **Selçuk** idi (Sümer, 1999: 765).

XV. yüzyılın ilk yarısında Tokat’ta yaşamış ve ölmüş üç Selçuk Hatun vardır (Sümer, 1999: 765). 1450’de Ankara’da ölen Saruca Beğin kızı **Selçük**

Hatun'du. 1465-66'da ölen Hacı Paşanın kızı **Selcük** imlasıyla kaydedilmiştir (Sümer, 1999: 765).

Çelebi Mehmed'in kızı **Selçük** (imlası böyle) **Hatun** (1407-1485), Karaca Paşa ile evlenmiştir. **Selçük** Hatun (1408-1485) yaptığı hayır işleriyle tanınmıştı. Bursada bacısı Hafsa Sultan'la beraber yaptırdığı bir camisi vardır.

II. Beyazıd (Bayezid)'ın kızlarının birisi **İlaldı Hatun**, öteki **Selçuk Hatundur.** İlaldı, Karaman oğullarına gelin gitmiştir. II. Beyazıd'ın bir oğlunun adı da **Korkut**'tur.

XV. asırda yaşayan Uzun Hasan'ın dirayetli eşi de **Selçuk Hatun** adını taşır.

1523-32 arasındaki Bor Şeriye Sicillerinde hem **Selcik** = سلچوق hem **Selcuk** = سلجق şeklinde geçer ve ikisi de kadın adıdır (Önen, 1959: 110).

Oymak ve Yer Adı Olarak Selçuk

Selçuk oymak adı olarak da kullanılmıştır. Faruk Sümer, XIV-XVI. asırlarda Tarsus bölgesinde Varsak Türkmen topluluğuna ait Kusun boyunun **Selçüklü** isimli bir oymağı olduğunu beyan eder (Sümer, 1999: 389; Sümer, 1992, 237, 269).

Selçuk yer ismi olarak da görülür. Rasonyi, Bulgaristan'da **Selçikovo** (aslı **Selçikova**) adında yer ismi olduğunu kaydeder (Rasonyi, 1971: 21). (Filibe yöresindedir). İzmir'e bağlı Ayasulug ilçesine 1914'te **Selçuk** adı verilmiştir. Uşak vilayetinin Sivaslı ilçesinin bir yerleşim birimi **Selçikler** adındadır. Manisa-Akhisar'ın bir köyü de **Selçiklidir** (Eröz, 1966: 185).

Selçuk~Selçük Sözünün İmlası

Bahis konusu ettiğimiz **Selçuk** şahıs adı bu şekilde yazılıp söylendiği gibi **Selçük, Selcuk, Selcük, Selcik, Selçik** şeklinde de yazılır ve söylenir.

Selçuk ismi **Divan**'da **Selçük Sü-başı** "Selçuk hanlarının dedesi olan kişi." olarak geçer (Kâşgarlı, 1972: 101). سلجك **(Selçük)** şeklinde yazılır. **Dede Korkut**'ta da böyle, yani **Selçük** biçimindedir. Lakin nedense kelimenin ikinci hecesi sonradan kalınlaşmıştır.

Rasonyi kelimenin imlasını belirlerken 1217'de Sivas'taki bir kitabede **Al-i Selçuk** (vavlı ve kaf ile, سلچوق), 1237'de Eğirdir'deki bir kitabede **Al-i Selçuk** (vavlı ve kaf ile, سلچوق), 1400 sıralarında Sivas'taki bir mezar kitabesinde **Selçuk Hatun** (vavlı ve kaf ile, سلچوق) misallerini verir. Sonuncusu Kadı Burhaneddin'in kızı Habibe'nin lakabı olan **Selçuk'**tur (Rasonyi, 2006: 358).

Rasonyi kelimenin Çelebi Mehmed'in kızının adında **Selçük Hatun** (vavlı ve kef ile, سلچوك), Bursa'daki Yeşil Türbede bir mezar taşı kitabesinde **Selcük** (**vavsız** ve **kef** ile, سلجك), 1429'da Tokat'taki bir mezar taşı kitabesinde **Selçük**

Paşa (vavlı ve kef ile, سلچوك), 1450'den sonraki bir Ankara kitabesinde **Selçük Hatun** (vavlı ve kef ile, سلچوك, Saruca Paşanın kızı), Kadı Burhaneddin'in Farsça şiirlerinde **Selcük** (**vavlı** ve **kef** ile,سلجوك), 1557'den kalma **Tevârih-i Al-i Osman**'da **Selcük taifesi** ve **Al-i Selcük** (**vavlı** ve **kef** ile, سلجوك) şeklinde yazıldığını belirtir (Rasonyi, 2006: 322, 360).

Rasonyi, kelimenin aslının **Selçük** olduğunu, kendisinin Macar tarih edebiyatında bu şekli kullanan ilk kişi olduğunu, **Selcuk** veya **Selçuk** şeklinin **Selçukluların** zamandaşı olan Arap-Fars yazarlarının imlasından neşet ettiğini yazar. İstisnai olarak XII. asır Arap yazarı el Azimî ve Fars yazarı Kadı Burhaneddin'ül Anavî, **Selçük~Selcük** kelimesini **kef** ile yazmışlardır (Kafesoğlu, **İA**, 353).

Selcuklu kelimesinin Farsça çoğulu Salcûkîyân, Arapça çoğulu Salâcikadır (Kafesoğlu, **İA**, 355).

Rasonyi'ye göre *Selçük*'ün Manası

Selçuk adı hakkında zamanımıza değin ileriye fazla görüş atılmış değildir.

Rasonyi, Halil Edhem Eldem'in **Selçük'ün** "geyik" fikrinde olduğunu işittiğini, ancak lügatlerde böyle bir manaya raslayamadığını bildirir (Rasonyi, 2006: 360). Türk onomastikası sahasında mühim eserler veren Rasonyi, imla hakkında verdiği yukarıdaki malûmatlardan sonra kelime hakkındaki fikrini beyan eder.

Rasonyi, Kuzeybatı Pamir'deki Alay dağlarında Kırgızların bazen **Sel tau,** bazen **Muz tau** olarak andıkları dağ, buzul ve mevkinin IX. asırda Oğuzların yurdu olabileceğini farz eder. O zaman Alay dağlarında gerçekten de Karluk ve Kalaç Türkleri vardı (Rasonyi, 2006, 364).

Rasonyi "buz, sel" anlamındaki Kırgızca **sel** sözünün küçültme ekiyle şahıs ismi olabileceğini, bu tür isimlere **Kürt** "çığ", **Karluk** "karlık", **Buzlak** "buz yığını, buzlak", Kıpçaklarda **Kayan** "dağdan inen sel" misallerininin verilebileceğini, pek doğru olarak insan isminden yer, yer isminden insan ismi olduğunu belirtir. Bunlara rağmen Rasonyi, söylediklerinin henüz bir faraziyeden ileri gitmediğini de sözlerine ilave eder (Rasonyi, 2006: 367).

Rasonyi, Radloff'un Arapça **sel** sözü ile Kırgızca **sel** "buzlak" sözünü karıştırdığını belirtir. Ancak Kırgızca sel de galiba Arapça kökenlidir.

Rasonyi Türk şahıs adlarında çok sık kullanılan ilk küçültme ekinin **-k** olduğunu, ekin V. asırdaki Avrupa Hunlarında mevcut olan **Dengizik,** VII-IX. asırdaki Tuna Bulgar Türklerinde görülen **Esperük**, **Omurtak** ve Arap kaynaklarında geçen **Teginek**, **Temirek** hatta **Beçenek** isimlerini misal göstererek belirtir (Rasonyi, 2006: 361).

Rasonyi **-k, -ık, -ik, -uk, -ük** ekinin **-çük** ekinin teşekkülüne yaradığını, -çük ekli ilk şahıs adının 872'de Arap kaynaklarında geçen **Kündeçik** olduğunu bildirir. Togan, **Kundaçık** yazar (Togan, **İA**, 408). Oyma yazılı Uygur eserlerinde **İteçük**, X. asırdan sonraki Uygurlarda **İneçük, Yegençük, İlçük, Inalçuk, Buyançuk, Toyınçuk** biçiminde geçen küçültme ekli isimler daha çok Oğuz ve Karluklara aittir. Rasonyi, cins ismi **sağarçık,** Cüveyni'de geçen **Tegeçük, Inalçuk, Barçuk** ve Sevük Tigi'nin amcası **Boğraçık** örneklerini ekler (Rasonyi, 2006: 362).

1345'te (daha önce 1245'te yazıldığı sanılıyordu; Eren,1993: 217). Mısır'da kaleme alınan ve 1894'te Houtsma'nın neşrettiği Kıpçak lügatinde **-çük** eki bulunur. Ebu Hayyan 1312'de yazdığı **Kitabü'l İdrakte,** Kıpçakçada küçültme ekinin **-kine**, Türkmencede **-çuk/-çük** olduğunu yazar. Rasonyi, buna rağmen Rus Salnamelerinde 1169'da **Monaçuk,** 1343'te **Iloncuk** Kıpçak isimlerinin tesbit edildiğini bildirir (Rasonyi, 2006, 362).

Netice olarak Rasonyi bir faraziye de olsa **Selçük** isminin **sel+çük,** yani "buzcuk, selcik" anlamında olabileceğini yazar.

Osman Turan'ın görüşü

Osman Turan, kelimenin aslının **Salçuk** olduğunu, sal kökünden **Salcı, Salı, Salındı, Saltuk, Salgur** isimlerinin türediğini, **salçığ** sözünün Koybal ve Sagay Türklerinde "mücadeleci" anlamına geldiğini, Türkçeden kalından inceye temayül görüldüğünü, Pelliot'nun bunu bilmesine rağmen, Barthold'un tesiriyle **Selçük** imlalı şekli esas tanıdığını bildirir (Turan, 2003: 54).

Anlaşılan Osman Turan kelimeyi sal- fiil kökünden türemiş görmektedir. Salgur > **Salur** gibi. Lakin bu hem kelimenin birinci hecesinin ince olmasından hem de ikinci unsurun küçültme eki olduğu şüphesiz bulunduğundan dolayı doğru olamaz. Çünkü küçültme eki o asırlarda fiile gelemez.

Marquart, adın **Salçuk** şeklinde olması gerektiği inancındadır (Kafesoğlu, **İA**, 353). Rıza Nur da muhtemelen Marquart'ın tesiriyle **Salçuk**'u doğru kabul eder ve **Salçuk** çeşitlemesini kullanır (Nur, 1979: 3/21).

Ögel, Sümer, Roux'nun Görüşleri

Ögel, **Selçük** adının **sel** kökünden gelmesi ve "küçük sele benzeyen çocuk." manasında olması gerektiğini yazar (Ögel, 2001: 2/137).

Sümer ise bir âlim olan Kâşgarlı'nın **Selçük** imlasının doğruluğunu kabul etmenin yerinde olduğunu, **Selçük**'ün yer adı olabileceğini, fakat bunun Rasonyi'nin dediği gibi Pamir bölgesinde değil, Seyhun boylarında olabileceğini, **Selçük**'ün **Salçuk**, **Salçuk**'un "küçük sal" manasına gelebileceğini, lakin böyle bir isim verilebilmesi için **Selçük** Bey'in **sal**da doğması gerektiğini, oysa böyle bir bilginin bulunmadığını belirtir. İslam âlimlerinin hemen hepsinin **Salcuk** veya

Selcuk yazmasının bir değeri olması gerektiğini, lakin bazı ozanların **Selçük** telaffuzuna malik olduğunu, bilhassa Beylikler devrinde **Selçük** adının kadınlar arasında çok yaygın ve imlasının da **Selçük** olduğunu ifade eder (Sümer, 1999: 131. s. vd.).

Jean Paul Roux, **Selçük** Türkçe **sal-cık** "küçük saldan gelebilir, çünkü sal nehir geçmek için önemli bir vasıtadır." der (Roux-Avcıoğlu, 1978: 254, 372).

Diğer Görüşler

Aydil Erol kitabında Selçuk sözünün "selcik, küçük sel" manasında olduğunu, aslının **Salçuk** olduğunu, Pelliot'nun kelimeye "mücadeleci" manasını verdiğini, **Selçuk**'un Acem, **Selcuk**'un Arap söyleyişi olduğunu yazar (Erol, 1999: 576).

Görüşlerin Eleştirisi

Mevzu üzerinden duran bilginlerin görüşlerini aktardık ve dört görüş üzerinde yoğunlaşıldığını gördük. Görüşlerin birincisi **Selçük**, yani "küçük sel", ikincisi **Salçuk**, yani "küçük sal", üçüncüsü **Salçığ~Salçuk**, yani "mücadeleci", dördüncüsü "geyik"tir.

Bize göre yukarıdakilerin hiçbirisi üzerinde durduğumuz Selçük kelimesinin manası olamaz. Zira **sel** kelimesi Arapçadır. **Selçük Bey**'in doğduğu miladi 900 başlarında **sel** kelimesinin henüz Müslüman olmayan Oğuzlarda bulunmaması gerekir. Kelimenin **sal** sözünden geldiği de tatmin ve ikna edici değildir. Çünkü Sümer'in dediği gibi **Selçük Bey**'in salda doğduğuna dair en ufak bir bilgi hatta ima dahi yoktur.

Şunu da belirtelim ki, "küçük sel" ve hele hele "küçük sal" manasındaki bir kelimenin kız çocuklarına isim olarak verilmesi doğru ve mümkün olamaz.

"Mücadeleci" anlamındaki **Salçığ~Salçuk**'un varyantı olan **Salçak**, hâlen Tuva Türklerinde isim olarak kullanılır (**Toka Salçak**, XX. yüzyılda yaşayan Tuva edibidir). Lakin bu manadaki bir kelimenin de kız çocuklarına ad olarak takılması doğru ve kabil değildir.

Dördüncüsü olan "geyik" manası afakî bir yakıştırmadır. Bu yakıştırma tarih araştırmalarının henüz emeklemekte olduğu XIX. asrın sonlarında ve XX. asır başlarında Selçukluların **Buğu** adlı bir Moğol kabilesinden neşet ettiklerinin (Nur, 1979: 3/21) söylenmesinden şayi olmuştur. Gerçekte "geyik", daha doğrusu "erkek geyik", Türkçe **buğu** kelimesinin anlamıdır, Selçuğun değil. Fakat bir kere yazıldığı için kayıtlara böyle düşmüştür. Rasonyi'nin de beyan ettiği gibi **Selçük** kelimesi hiçbir lügatte "geyik" anlamında görülmez (Rasonyi, 2006: 360).

Dolayısıyla başka bir kök ve anlam aramalıyız.

Selçuk adı nereden gelebilir?

Kelime bizce **silimek** fiilinin kökü olan **sil** "temiz" isim köküne ***-çük*** küçültme ekinin ilavesiyle oluşmuştur. Aslı **Silçük'tür**, bilahere **Selçük** olmuştur.

Eski Uygurca **silig** sıfatı ve **silimek** fiilinden ulaştığımız **sil** kelimesini Kâşgarî'de buluyoruz. Kâşgarî'de **sil kişi** "yemek yemek istemeyen, yiyecekten tiksinen kimse", **sil at** "az yem yiyen at"tır (Kâşgarlı, 2005, 495). Anlaşılacağı gibi **sil** sözündeki "az yemek yeme hadisesi" maddi ve manevi temizlikle irtibatlandırılmıştır. Eski devirlerde çok yemenin zararlı olduğu bilinir ve az yemenin faziletleri sürekli vurgulanırdı. Bu hususta **Kutadgu Bilig**'in 4613-15, 4641-43, 4671-72, 4770, 4772. beyitlerini örnek verebiliriz. Özetle **sil** kelimesinin kök anlamı "temiz"dir.

DS*'de* genellikle Batı Anadolu'dan derlenen **silimsi, silim, silimsek, si[li] mser** "yemek seçen, boğazsız, [iştahsız]" (**DS**, 1982, 10/3635, ek cilt, 4696) sözlerini bu meyanda belirtmek yerindedir. Buradaki "yemek seçen, boğazsız, iştahsız" manası, Kâşgarî'deki manayla tamamen örtüşmektedir.

Günümüzde çok yemek yiyene **pis boğaz** dendiği malûmdur.

Netice olarak **sil** isim köküne ***-çük*** küçültme ekinin bitişmesiyle **Selçük** kelimesi meydana gelmiştir. Manası "temizcik" demektir. Yalnız temizlik kavramıyla daha ziyade manevi cihetten temizlik; yani "doğru, dürüst, namuslu, sözünde duran" kavramları kastedilmiştir.

Sil kelimesinin isim kökü olduğundan eminiz. Çünkü ***-çük*** eki fiil köküne gelemez (İkili kök olursa tabii ki gelebilir). Ancak Göktürkçede **silig < sillig** ve Uygurcada **silimek ~ sılmak** sıfat ve fiillerinin bu kökten türediğini bildiğimize göre kökün isim olduğu anlaşılıyor.

Silig < sillig'teki ***-lig*** eki fiil köküne gelemeyeceği için **sil** sözünün isim kökü olduğu bir kere daha anlaşılmaktadır.

Sil sözünün isim kökü olduğunu bir de şuradan anlıyoruz. **Sil** şayet ikili kök veya sadece fiil kökü olsaydı, **sil**'den türeyen fiil **sili-mek** değil**, sil-mek** olmalıydı. Oysa fiilin ilk şeklinin **silimek-sılmak** olduğunu Uygurcadan biliyoruz. Bugünkü **silmek** şekli orta hece düşmesiyle oluşmuştur.

Sil isim kökünün ilk fonetik şeklinin **sil** olduğu katidir. Çünkü eski Türkçedeki türevlerinin hemen hepsi **i** iledir.

Uygurcada **"sil"**

den gelen **silig ~ silik** "arı, temiz, pak, bakire", **silimek** "arınmak, temizlenmek, paklanmak" **silkmek** "silmek" (**silikmekten** gelmelidir), **sılmak** "silmek," **Sılıg** "özel ad", **Ay Sılıg** "kadın köle adı", **Silü** "özel ad" türevleri mevcuttur (Caferoğlu, 1993: 19, 133, 135).

Aslı **sillig** olan **silig**, ortadaki çift **l'nin** kaybıyla **silig** olmuştur. Benzer şekilde Orhun kitabelerinde **çöllig ~ çölig** "çöldeki, çölde yaşayan" (Şükürlü, 1993, sözlük kısmı, sayfa yok), **ellig ~ elig** veya **illig ~ ilig** "devlet sahibi, devletli" (Tekin, 2003: 102. s. vd.) sözlerinde çift **l'lerden** birinin kaybını görüyoruz.

Tek başına **Silig** veya **Silig** unsurlu özel isimleri kitabelerden itibaren takip edebiliyoruz. Kitabelerde **Yegen *Silig* Beg** erkek adı geçtiği gibi Uygurcada da birçok **Silig** veya **Silig** unsurlu özel isim vardır (Aşağıda bu bahsin devamında incelenmiştir).

Ali Fehmi Karamanlıoğlu **silik** sözünün kökünün belli olmadığını belirtir, ***-lik*** unsurunu ek sayar (Karamanlıoğlu, 1966: 321). Ancak dediğimiz gibi **silik** sıfatının kökü **sil** isim köküdür. ***-lik*** ise aslı ***-lig*** olan şimdiki ***-li*** ekidir.

Silmek fiilinin kökü olan **sil** sözünün Kâşgarî'deki **sil kişi** hariç, tarihî ve çağdaş hiçbir Türk şivesinde yer almaması ilginçtir. Türkler **sil** sözünün manasını unutup "temiz" kavramını bilahare **arıg > arı** sözüyle karşılamaya başlamışlardır. Fakat **sil** kökünden gelen kelimeler tamamiyle unutulmamış, pekiştirici olarak **arı** kelimesiyle birleşmiştir. Mesela **arı sili** pekiştirmesi Naldöken Tahtacılarında "temiz" (Yetişen, 1979: 8712), **SDD***'de* "tertemiz, saf, iyi" (**SDD**, 1993: 1/312, 313, ek 1, 4649; Özkan, 1995: 909), **DS**'de "temiz, tertemiz; tertipli, düzenli" (**DS***,* 1982, 1/312, 322) manalarındadır. Aynı anlamda **arıca silice, arı silli, arı sülli** varyantlarıyla da görülür (Özkan, 1995: 909).

Naldöken, İzmir-Bornova'nın 6 km doğusunda bir köydür.

Küçültme eki *-çük*

Sil isim kökü, Rasonyi'nin de dediği gibi sonuna, Türkçede Uygur devrinde görülen küçültme eki ***-çük*** morfemini almıştır. Von Gabain, Uygurcada ***-çak, -çek*** küçültme ekinin bulunduğunu, **bıçak ~ biçek** "çakı; **bı,** yani bugünkü **bıçak** sözünden", **kolıçak** "kolcuk" kelimeleriyle örnekler (Gabain, 1988: 43; Caferoğlu, 1993: 27, 119).

872'de Arap kaynaklarındaki **Kündeçik ~ Kundaçık** yukarıda geçmişti.

Caferoğlu'nun **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**'nde **Arçuk, İneçi ~ İneçü ~ İneçük, İrçük, Kançuk, Mençük, Küzençük, Yekençük** şahıs isimlerinde ***-çuk,-çük*** ekinin mevcudiyeti görülür (Caferoğlu, 1993: 12, 64, 84, 86, 110, 190).

Bu isimlerden **Mençük**, çift heceli ve kökü isim olmak itibariyle **Selçük**'e benzemektedir.

Daha sonra bu ekle yapılmış pek çok isim göze çarpar. **Arslancık, Balabancık, Buğracık, Doğancık, Hanımcık, Kadıncuk, Mehmetçik, Mengücük, Oğancık, Oğlancuk, Oğulcuk, Oğulçak** (Karahanlı Satuk Buğra Han'ın amcası) gibi küçültme ekiyle yapılan isimler Türklerde çok yaygındı (Erol, 1999, 144, 194, 251, 296, 376, 414, 470, 473, 520, 521). **Hatuncuk, Osmancık** isimlerini de bunlara ekleyebiliriz.

Zamanımızda Selçuk gibi kalıplaşmış olanları hariç, küçültme ekli isimler çocuklara pek konmamaktadır. Çünkü günümüzde sevgi, şefkatten ziyade hakim olma duygusu ön pilana geçmiştir. Fakat yine de Anadolu'da ***-cik*** ilavesiyle yapılan

kadın adları vardır. Mesela **Hanımcuk, Hatuncuk, Kadıncuk, Pamukçuk** gibi kadın adları az da olsa Trabzon-Akçaabat yöresinde kullanılır.

-çük küçültme ekinin ***-çak*** varyantı da vardır ve her ikisi yer yer, zaman zaman yekdiğerine karışır. Bu ***-çak*** eki veya ***-çük*** eki eşya, alet, nesne ekidir ve **Kıpçak** adının köken ve anlamında incelenecektir.

Selçuk ***silig+çükten*** gelemez. Eğer öyle olsaydı 1100 sene önce kelimenin Siligçük veya en azından Siliçük şekline raslamamız gerekirdi (Kelimenin ilkin bu şekilde oluştuğunu düşündükse de sonra yukarıda izah ettiğimiz fikre ulaştık).

Bu sebeple kelimenin ilk şeklinin ***Silçük** olması lazımgelir. Bilahare **Selçük** şekline intikal etmiştir. ***i*** ünlüsünün kapalı **e'ye** geçişi ***l'*nin** inceltme etkisi ve hem de ikinci ünlünün ***ü*** olması dolayısıyladır. Fakat bunlar olmasaydı da kelimenin ***i*'den** kapalı ***e*'ye** veya açık ***e*'ye** geçişi olurdu, olacaktı. Zira Türkçede bu hadise vaka-yi adiyedendir. Nitekim **Selçuk** kelimesinin Azerbaycan'daki imlası ***açık e*** ile, **Selcug** şeklindedir.

Türkçede *i* > *kapalı e* ~ *açık e* Değişimi veya Tersi

***i*'nin kapalı *e*'ye, *açık e*'ye, kapalı e'nin i'ye, açık e'ye** dönüşümü, **açık e'nin** dahi her ikisine dönüşümü, Türkçenin bilinen ilk devirlerinden beri mevcuttur. Mesela Orhun kitabelerinde hem **i,** hem **e** ile yazılan bir çok kelime vardır (Aşağıda görülecektir). Fakat kitabelerde **kapalı e** ayrı bir işaretle gösterilmemiştir. Orhun kitabelerinde 4 işaretle 9 ünlünün karşılanmasında güçlükler görülmüş olunacak ki, duyulan lüzum üzerine Yenisey yazıtlarında **kapalı e** için ayrı bir işaret ihdas edilmiştir (Orkun, 1994: 199). Böylece oyma yazılı Türkçe kitabelerde 9 ünlüyü gösteren 5 işaret var olmuştur.

Orhun kitabelerinde hem **e** ile, hem **i** ile yazılan şu kelimeleri görüyoruz:

1. Kelime başında **: edi ~ idi** "hiç, asla, tamamiyle", **el ~ il** "halk, ülke, devlet", **ellig ~ illig** "devlet sahibi, devletli", **elsiret- ~ ilsiret-** "devletsiz bırakmak", **elt- ~ ilt- (elet—ilet-)** "alıp götürmek", **elteber ~ ilteber** "unvan", **er- ~ ir-** "olmak, mevcut olmak", **eşgiti ~ işgiti** "ipekli kumaş", **et- ~ it-** "tanzim etmek, düzene sokmak, yapmak."

2. Kelime içinde **: te- ~ ti-** "demek, söylemek", **teril- ~ tiril-** "derilmek, toplanmak", **ye- ~ yi-** "yemek", **yeg ~ yig** "daha iyi", **yegirmi ~ yigirmi** "yirmi", **Yençi ~ Yinçü** "Sir Derya", **yer ~ yir** "yer, toprak, ülke, memleket", **yeti ~ yiti** "yedi." (Tekin, 2003: 101-103, 110, 111, 114, 115).

Aynı durum Uygurcada da görülür. Uygurcada ilk hecede **keginç ~ kiginç,** kelime başında **im ~ em, irmek ~ ermek, edermek ~ idermek, ediz ~ idiz, eşiç ~ işiç, etinmek ~ itinmek** ve sair (Caferoğlu, 1993: 45, 46, 51, 52, 63, 65, 69) sözlerde **i ~ e, e ~ i** değişmesini görmek kabildir.

Divan'da söz başında **érin ~ irin, emir ~ imir, emdi ~ imdi, en ~ in, ér ~ ir** vs.; söz içinde **tégin ~ tigin, témek ~ timek, térgeşmek ~ tirkeşmek, érig ~ tirik, yezek ~ yizek** ve sair değişmeler görülür.

Bu durumda **Silçük** kelimesi kolaylıkla Selçük şekline intikal etmiştir. **El İdrak**'te **silig** kelimesinin değişkenleri olarak yer alan **sili** "temizlenmiş", **säli** "temiz", **sälik** "kibar, nazikane vaziyet alanlara denilir, kibar genç" değişkenlerinden **seli** ve **selik** sözleri (Abu Hayyan, 1931: 88, 89), düşündüğümüz ***i* > *e*** değişimini doğrulayan delillerdir.

Benzer şekilde Kaşgarî'de geçen **salındı otuñ** "sellerin getirerek kıyıya attığı odun" [*salınan, atılan odun*] sözü (Kâşgarlı, 1972: 98) sel kelimesinin etkisiyle incelerek günümüz ağızlarında **selindi** "selin getirdiği mil, çalı çırpı, toz toprak" (Trabzon-Akçaabat Kuruçam köyü), **silinti** "selin getirdiği ağaç, kütük vb." (Keşanuz-Ankara; **DS**, 1982, 10 / 3635) olmuştur (**Selindi** sözünü annem Asiye Hacer Gedikli'den duyduğumda kelimenin "**sel**"den geldiğini sanmıştım. Ne zaman ki Kaşgarî'de **salındı** sözünü okudum, meselenin aslına intikal ettim).

Netice olarak **Selçük**'ün birincil anlamı şöyle olmaktadır: "Temizcik, bakirecik, sevimlicik."

Destekleyici Deliller

Selçük kişi adının ortaya koyduğumuz manada olduğuna dair şu çok mühim üç delili de ilave etmeliyiz.

1. Makalemizin başında yazdığımız gibi Türklerde her iki cinse takılan adların olduğu vakidir. Günümüzden misal verirsek Yüksel, Ayhan, Beyhan, Yaşar ve sair adları belirtebiliriz. Fakat tarih boyunca hiçbir şahıs adı Selçük gibi veya Selçük kadar kız çocuklarına ad olarak takılmamıştır. Bunun bir manası olması icap eder. Bu vakıa kelimenin manasının söylediğimiz gibi "temizcik, bakirecik, sevimlicik" anlamında olduğunu tasdikleyen en mühim delillerden biridir. Zira bu vasıflar erkeklerde de aranmakla beraber daha ziyade kadınlarda aranır. Bu sebeple **Selçük** ismi kız çocuklarına her dönemde ad olarak verilmiştir.

Erkeklere verilmesinin sebepleri ise "temiz, doğru, dürüst, namuslu, sözünde duran" olma vasıflarını ihtiva etmesinden dolayıdır. Son bir asırda daha çok erkeklere konulmasının sebebi ise **Selçük Sü-başıdan** dolayıdır.

2. Selçuk şahıs adı Oğuz sahasına ait bir isimdir. Şu ana değin yaptığımız araştırmalar, bu şahıs ismine Kıpçak âleminde tesadüf edilmediğini ortaya koymuştur. Mesela Januzakov-Esbayeva'nın **Kazak Türklerinde Kişi Adları** eserinde **Selçük ~ Silçük ~ Sälçük** ismi yoktur. Hatta Türkiye ve Azerbaycan Türkçesi'ndeki **silmek** fiiline baktığımızda bunun diğer Türk lehçelerinde dahi kullanılmadığını görüyoruz (**KTLS**, 1991: 780-781). Lakin **silkmek**, **silkinmek**

fiilleri vardır. Elimizde sözlüğü mevcut olan Türkçelerden sadece Tuva Türkçesi'nde **siliir** "temizlenmek" (Arıkoğlu-Kuular, 2003: 93) fiili mevcuttur.

3. Üçüncü delilimiz **Selcen** ismidir. Bu kelimenin dibinde de bizce **sil ~ sel,** yani "temiz" isim kökü vardır.

***Selcen* Kız İsminin Kökeni ve Anlamı**

Sil kökünden **Silçük ~ Selçük** ve **sillig > silig** kelimesinden başka bir has isim daha türemiştir. Bu isim kız çocuklarına takılan **Selcan** veya **Selcen** ismidir.

Selcan, **Dede Korkut**'un altıncı boyunun kahramanı Kanturalı'nın evdeşinin adıdır.

Faruk Sümer, **Selcân Hatun** imlasıyla verdiği kelimenin aslını ve manasını bilmediğini yazar (Sümer, 1999: 185).

Dilci Fatma Özkan, **Türk Dilinde** yazdığı bir yazıda **Selcan** kelimesinin Türkçe **sulu(v),** Farsça **candan** oluştuğunu belirtmiştir. Özkan'a göre kelime **silig+can > sıluu+can > sılu+can > Sılıcan** (Türkmencede) gelişimini takip ederek **Selcan, Selcen** şekline intikal etmiştir (Özkan, 1995, 909, 913). Anlamı, "güzel, yakışıklı, temiz, iffetli, düz, doğru, pürüzsüz, mükemmel, nazik can"dır (Bu yazıyı Fatma Hanım'ın yazısından esinlenerek kaleme aldığımızı belirtmeyi bir kadirşinaslık borcu sayarız).

Fatma Özkan, ikinci unsurun Farsça **can** kelimesi olduğunu söyler ki, çok doğrudur ve bu hususta hiçbir şekke, şüpheye gerek yoktur.

Selcen adının "arı kız, temiz kız" manasına geldiğinde Hasibe Mazıoğlu da aynı fikirdedir (Mazıoğlu, 1999: 176). Lakin Mazıoğlu **sil+lig > silig** kökenine değil, **suvlug > sulug > sulu** kökenine ağırlık verir. Yani **Selcan > Selcen'in** manasında bir problem yoktur. Sorun ilk unsurun **siligden** mi, **suluvdan** mı, yoksa **sil ~ selden** mi? geldiğindedir. Tıpkı Kazak kavim adının anlamının bilinmesi, lakin kökeninin bilinmemesi gibi Selcen isminin de anlamı bilinmekte, lakin kökü tartışmaya açık bulunmaktadır.

Bize göre **Selcen** kız ismi aynen Selçuk'ta olduğu gibi **sil** "temiz" isim kökü ile Farsça **can** sözünün birleşmesiyle oluşmuş birleşik bir isimdir. Gelişimi **Silcan > Selcan > Selcen** şeklindedir. Manası "temiz can" demektir.

Kelime **silig+candan** gelseydi, Dede Korkut'ta Selcan değil, **Siligcan** veya **Silican** şeklini görmemiz daha büyük ihtimal olurdu. Nasıl ki Selçuk kelimesini de **Siligçük** veya **Siliçük** şeklinde göremiyoruz.

Silig sözünün **silü**, **sılıg** sözünün **sılu ~ sulu ~ suluu** hâline intikal ettiğini biliyoruz. Hatta **sılıv, sıluv, suluv, suluu** sözleri dahi **sılıgdan** gelebilir. Lakin bu son dört kelime **Kutadgu Bilig'**de geçen yakın anlamdaki **suvlug > sulug > suluv** kelimesiyle karışmış ve bulaşmaya uğramıştır. Dolayısıyla hangisinin hangisinden geldiğini şimdilik kestiremiyoruz. Türkiye ve Azerbaycan Türkçelerindeki **sulu**

kelimesinin **suvlug'**dan geldiği kesindir. Fakat aynı kesinliği Türkistan Türk lehçeleri için söyleyemiyoruz.

Netice olarak sel+canın birincil manası şöyle olmaktadır: **"Temiz can, bakire can, sevimli can." Silig ~ sılıg**'daki manayı göz önüne alarak daha da genişletirsek, "güzel can, ince can, nazik can, yakışıklı can, tatlı dilli can."

Selcan Selçük'ten sonra teşekkül etmiş bir isim olmalıdır. Çünkü **can** unsurunu ihtiva etmektedir. **Can** unsurunun Farsça olmasına hayret edilmemelidir. Zira Türklerle Farslar ve tabii Oğuzlar tarihin çok eski çağlarından beri temas hâlinde idi. **Selcan** isminin de **Selçük** gibi Maveraünnehir'de doğduğu, oradan Anadolu'ya nakledildiği şüphesizdir.

Türkmenlerdeki **Sılıcan** ismi ise **sil** ve **silig ~ sılıg** kelimelerinin aynı kökten gelmesinden ve hemen hemen aynı manalarda olmasından ötürü oluşmuş ve **sil ~ sel** ile bulaşmış bir şekildir.

SONUÇ

Sanırız **Selçük** ve **Selcen** kelimelerinin etimolojileri vuzuha kavuşmuştur (Bundan sonra **Silig, Silü, Sılu, Sıylı** kişi adlarının köken ve anlamları üzerinde durulmuştur. Lakin bahis uzadığı için burada kesilmiştir).

KAYNAKÇA

Abu Hayyan, (1931), **Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk,** hazırlayan Ahmet Caferoğlu, İstanbul, Evkaf matbaası.

Arıkoğlu, Ekrem - Kuular, Klara, (2003), **Tuva Türkçesi Sözlüğü,** Ankara, TDK.

Avcıoğlu, Doğan, (1978), **Türklerin Tarihi,** İstanbul, 1. kitap, Tekin yayınevi.

Caferoğlu, Ahmet, (1993), **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü,** İstanbul, 3. baskı, Enderun kitabevi.

Derleme Sözlüğü, (1982), 11+Ek Cilt, Ankara, TDK.

Eren, Hasan, (1993), "Değerlendirmeler", **Türk Dili,** Ankara, 495. sayı.

Erol, Aydil, (1999), **Adlarımız,** İstanbul, Turan Kültür Vakfı yayınları.

Eröz, Mehmet, (1966), "Ege Bölgesinde Yer (Köy ve Şehir) Adları", **Reşit Rahmeti Arat İçin,** Ankara, TKAE.

Gabain, A. von, (1988), **Eski Türkçenin Grameri,** Çev.: Mehmet Akalın, Ankara, TDK.

İnan, Abdülkadir, (1966), **Hayat Tarih Mecmuası,** 6 (18.). Sayı.

Kafesoğlu, İbrahim, "Selçuklular.", **İA.**

Karamanlıoğlu, Ali Fehmi, (1966) "*Silik* Sözü Üzerine", **Reşit Rahmeti Arat İçin,** Ankara, TKAE,.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, (1991), Ankara, KB Yayınları.

Kâşgarlı Mahmut, (1972), **Divanü Lügatit-Türk Dizini,** Ankara, TDK.

------, (2005), **Divanü Lügatit Türk,** Hazırlayanlar: Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurteser, İstanbul, Kabalcı Yayınları.

Mazıoğlu, Hasibe, (1999), "Yusuf u Züleyhâ Yazarı Sulı Fakih'in Adı Sorunu", **TDAY-B 1999-2.**

Nur, Dr. Rıza, (1979), **Türk Tarihi,** haz. Erol Kılıç, İstanbul, 3. Cilt, Toker Yayınları.

Orkun, Hüseyin Namık, (1994), "Eski Türk alfabesi", **Eski Türk Yazıtları,** Ankara, 3. Basım., TDK.

Ögel, Bahaeddin,(2001), **Türk Mitolojisi,** İstanbul, 2. C. MEB.

Önen, Ragıp, (1959), "Bor Halil Nuri Bey Kütüphanesindeki Mahkeme-yi Şer'iyye Sicilleri ve bunlarda görülen Türkçe kişi ve köy isimleri", **Türk Etnografya Dergisi,** Ankara, 1958-III. sayı.

Özkan, Fatma, (1995), "Selcen Adı Hakkında", **Türk Dili,** Ankara, 524. Sayı..

Rasonyi, Laszlo, (1971), **Tarihte Türklük,** Çev.: H. Z. Koşay, Ankara, TKAE.

------, (2006), "Türklükte kadın adları", **Doğu Avrupada Türklük,** Haz.: Yusuf Gedikli, İstanbul, Selenge yayınları.

Roux, Jean Paul, (1978), **Faune et Flore Sacrée,** 254. sayfadan aktaran Doğan Avcıoğlu, **Türklerin Tarihi,** İstanbul, 1. k., Tekin yayınevi.

Sümer, Faruk, (1999), **Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları,** İstanbul, TDAV.

------, (1992); **Oğuzlar (Türkmenler),** İstanbul, TDAV.

Şükürlü, Elisa, (1993), **Kadim Türk Yazılı Abidelerinin Dili,** Bakü.

Tekin, Talat, (2003), **Orhon Yazıtları,** İstanbul, Yıldız yayınları.

Togan, Zeki Velidi, "Hazarlar.", **İA.**

Turan, Osman, (2003), **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti,** İstanbul, 8. B., Ötüken Neşriyat.

Türkiyede Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, (1993), Ankara, 2. Basım., TDK, Ek I, 4649. sayfadan aktaran Fatma Özkan, (1995), **Türk Dili,** Ankara, 524. Sayı.

Yetişen, Rıza, (1979), "Naldöken Tahtacıları 28", **Türk Folkloru Araştırmaları,** İstanbul, 360. Sayı.

Zengin, Zeki Salih, (2004), "İlk dönem Osmanlı vakfiyelerinden Serezde Evrenuz Gaziye ait zaviye vakfiyesi", **Vakıflar Dergisi,** Ankara, XXVIII. Sayı.